

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

КАРАСЬ Ганна Василівна

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У ФОЛЬКЛОРНИХ КОЛЕКТИВАХ

13.00.01- теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ- 1996

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00752586 (X)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Прикарпатському університеті ім.В.С.Стефаника.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник Інституту педагогіки АПН України

ЮЦЕВИЧ Юрій Євгенович

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
академік АПН України

ЗЯЗЮН Іван Андрійович

кандидат педагогічних наук, доцент

Завадська Тетяна Миколаївна

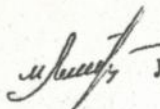
Провідна установа: Миколаївський державний педагогічний
інститут

Захист відбудеться "17" вересня 1996 р. о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті педагогіки АПН України /252001, м.Київ-І, вул.Трьохсвятительська, 8/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині Інституту педагогіки АПН України /252001, м.Київ-І, вул.Трьохсвятительська, 8/.

Автореферат розіслано "20" серпня 1996р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

 ЛЕГКИЙ М.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний етап історичного розвитку України характеризується істотними змінами в житті її народу, оновленням усіх сфер діяльності людини, переорієнтацією та утвердженням у свідомості людей нових світоглядних орієнтацій. Людина з її потребами, світоглядом, творчим потенціалом є вирішальною силою і водночас стратегічною метою збудови незалежної України.

Орієнтація на виховання особистості, її духовно-естетичних потреб є одним із методологічних принципів пошуків, актуальних для національної науки. Відродження національної культури та її використання в естетичному вихованні молоді сприяє формуванню у неї прагнення пізнати здобути українським народом та іншими народами світу естетичні цінності.

Головною метою національного виховання є "набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, ... формування у молоді ... розвиненої духовності, ... художньо-естетичної, ... культури".¹

Модернізація навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі здійснюється на основі широкого використання національних традицій та етнопедагогіки, світового досвіду, реалізації принципів гуманізації і демократизації всіх сторін життя.

Чільне місце в розвитку особистості відводиться естетичному вихованню молоді засобами мистецтва, в тому числі фольклору. Важливою умовою засвоєння нею соціального досвіду, що репрезентується через різні жанри народнопісенної творчості, є участь

1. Державна національна програма "Освіта" /Україна XXI століття/. - К.: Райдуга, 1994. - С.15.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

людини в музично-фольклорній діяльності, збагачення її особистісного естетичного досвіду. Естетичні почуття, народжені в процесі сприймання і виконання фольклорних творів, служать вагомим чинником розширення сфери естетичного досвіду, необхідною умовою усвідомлення та засвоєння духовних надбань через зміст цих творів.

У працях українських філософів Г.Сковороди, Д.Чижівського, П.Дркевича розглядаються різні аспекти виявів естетичного в діяльності особистості. Зокрема, Г.Сковорода високо цінував народний досвід, вважаючи його батьком мистецтва, поведінки та звичок.

Проблеми естетичної діяльності людини широко осмислюються у сучасній філософській науці /А.Блахут, О.Буров, Д.Гусев, А.Зись, І.Зязюн, М.Каган, Л.Кунчева, В.Липський, Г.Поспелов, Л.Столович, Р.Тельчарова, В.Толстих, С.Раппопорт та ін./. Для розвитку музичної педагогіки особливого методологічного значення набуло визнання філософами невичерпності художнього твору, багатозначності його змісту, специфіки художньої інформації, художнього співпереживання, контактування з творами мистецтва тощо.

У дослідженнях психологів підкреслюється, що внаслідок освоєння багатств художньої культури людина стає емоційно розвиненою, здатною тонко і глибоко відчувати та переживати явища доволишнього середовища, в тому числі мистецтва/Л.Виготський, І.Кон, О.Леонтьєв, В.Мясищев, Б.Теллов, П.Якобсон та ін./; осмислювати значення образів та ідей, втілених у музиці /Б.Асаф'єв, О.Костях, В.Медушевський, Є.Назайкінський, В.Остроменський та ін./.

Дослідження мистецтвознавців та фольклористів П.Богатирьова, С.Гриши, В.Гусєва, О.Дея, І.Земцєвського, А.Іваницького, А.Кєргіна, Ф.Колесси, Л.Кулаковського, І.Мацієвського, О.Правдюка, В.Путилова та ін. створюють передумови для конкретизації найістотніших аспектів естетичного виховання старшокласників у фольклорних колективах, на-

дають великого значення знанням фольклору та естетики, засвоєнню канонічно-імпровізаційних особливостей народної музичної творчості. На їх думку, розширення естетичного досвіду, мистецьких навичок та уявлень з територіально-етнічного та соціально-історичного погляду стимулює виникнення універсальнішої системи творчості.

Видатні українські педагоги О.Духнович, Г.Ващенко, С.Русова, В.Сухомлинський, відомий дослідник народної педагогіки М.Стельмахович довели, що саме джерела народної мудрості дають матеріал для творчого самовираження, навчання та виховання, а безпосереднє прилучення до фольклору спонукає людину до здобуття знань, збагачення емоцій, почуттів, сприяє виробленню внутрішньої культури.

Аналіз філософської, соціально-психологічної та педагогічної літератури дозволяє виокремити основоположну роль естетичного досвіду як основи естетичної культури особистості, що знайшло відображення в працях А.Банфі, П.Копніна, П.Корнєєва, П.Куусі, А.Молчанової, В.Панова, А.Печчеї, В.Шагєєвої, В.Швирьова та інших учених.

Структурний і методико-процесуальний зміст сутності естетичного досвіду найповніше розкрив академік АПН України І.Злєжн. Він вважає, що естетичний досвід є основою естетичних відносин і зв'язків особистості з природою та суспільством, створюється, існує та може бути пізнаним як історично конкретна сукупність форм соціальної діяльності.

Серед складників естетичного досвіду /емоції, почуття, погляди, ідеали/ важливе місце займають естетичні потреби, досить широко розроблені в естетиці /М.Афасієв, А.Комарова та ін./, соціології /А.Сохор/, психології /І.Джідар"ян, Г.Тарасов, Д.Узнадзе, Ш.Чхартішвілі, Г.Шингаров та ін./, педагогіці /О.Казанський, Л.Тілатова та ін./. Аналіз цих досліджень переконує, що формування естетичного досвіду школярів на основі актуалізації естетичних по-

треб, є цілком можливим.

Основним середовищем формування естетичного досвіду є система освіти та виховання, культурне оточення і мистецтво, які концентрують суспільний та індивідуальний досвід людства у формах, доступних для особистого прилучення до нього, робить його безпосереднім надбанням індивіда.

У вирішенні проблеми формування естетичного досвіду засобами мистецтва певний внесок зробили М.Афасіжев, О.Запесоцький, К.Карагезов, М.Нечкіна, Л.Печко, О.Рудницька, Ю.Фохт-Бабушкін та інші, довівши його пріоритетне значення у цьому процесі. Вони стверджують, що якісні зміни в естетичному розвитку особистості відбуваються під впливом контактування з мистецькими творами.

Фольклор, як один із видів мистецтва, може виступати засобом формування естетичного досвіду молоді. Особливо ефективно цей процес може здійснюватися в позакласній та позашкільній діяльності, де набуває рис творчості і створює передумови для цілеспрямованих педагогічних впливів на особистість та формування її естетичного досвіду. Однією з форм такої діяльності є заняття у фольклорних колективах.

Проблема формування естетичного досвіду старшокласників у фольклорних колективах цілеспрямовано ще не досліджувалася, хоч окремі автори/Н.Андрієвська, В.Бутенко, С.Горбенко, М.Касимов, А.Кікоть, М.Клепар, В.Орлов, С.Орлов, Н.Соломко, І.Таран, Т.Турсунов, Фан Ван Ту, О.Шуляр, В.Щевич та ін./ висвітлюють деякі її аспекти.

Найбільш близькими є педагогічні дослідження Т.Завадської, О.Олексюк, С.Хлебик, які розробляють музично-моральні аспекти естетичного досвіду, здійснюють його структурізацію. Це утворення розглядається ними як основа загальної культури особистості, передумовою і джерелом якого є музична діяльність.

Суперечність, що існує між об'єктивною потребою істотного підвищення рівня естетичної культури особистості, формування її духовності й естетичного досвіду, творчого розвитку, глибоким потенціалом, що міститься у творах фольклору, з одного боку, та недостатньою теоретичною розробкою питання формування естетичного досвіду молоді засобами фольклору, рівнем їх реалізації у навчально-виховному процесі - з другого, визначають **актуальність** обраної для дослідження теми.

Соціальне значення і практична цінність очікуваних результатів вирішення цієї проблеми та її недостатнє висвітлення у педагогічному аспекті обумовили вибір теми дослідження - "Формування естетичного досвіду старшокласників у фольклорних колективах", визначення його об'єкта, предмета, мети та робочої гіпотези.

Об'єктом дослідження обрано процес естетичного виховання учнів IX-XI класів, а предметом - формування їх естетичного досвіду у творчій діяльності фольклорних колективів.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці системи роботи, здатної забезпечити формування естетичного досвіду школярів у фольклорних колективах.

Основою дослідження стала робоча гіпотеза про те, що формування естетичного досвіду учнів старших класів у фольклорних колективах може бути ефективним за умови педагогічного обґрунтування змісту і структури естетичного досвіду як складного духовного утворення, максимального врахування характеру естетичних потреб кожного учня та застосування адекватних педагогічних засобів, повного здійснення навчально-виховного процесу, реалізації принципів системності і забезпечення єдності виховання та самовиховання старшокласників.

Мета та робоча гіпотеза обумовили необхідність вирішення таких основних завдань:

- на основі філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої літератури обґрунтувати компонентну структуру естетичного досвіду старшокласників та поетапність процесу його формування;
- виробити критерії оцінювання рівнів сформованості естетичного досвіду старшокласників і здійснити їх вивчення в умовах традиційної організації діяльності фольклорних колективів;
- теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити педагогічну модель процесу формування естетичного досвіду школярів у фольклорних колективах;
- простежити динаміку формування естетичного досвіду старшокласників у процесі реалізації авторського варіанту організації діяльності фольклорних колективів;
- підготувати і впровадити в практику шкіл програму формування естетичного досвіду учнівської молоді у фольклорних колективах.

Методологічну основу дослідження проблеми формування естетичного досвіду учасників фольклорних колективів складають:

- а/ положення філософської науки про природу естетичного досвіду людини, що розкривається і формується в естетичній діяльності;
- б/ висновки загальної та психології художньої творчості про активну роль суб'єкта в перетворюючій діяльності; детермінація психічних явищ, природу і механізми набуття естетичного досвіду як процесу взаємодії суб'єкта з об'єктом; механізм та засоби поетапного формування певних психічних явищ, досвіду, зокрема.

Як теоретична база дослідження використовувались теоретичний аналіз народного досвіду виховання засобами фольклору, який репрезентується в працях фольклористів, сучасні дослідження педагогіки,

психології, естетики та мистецтвознавства з питань, які безпосередньо чи опосередковано стосуються проблеми педагогічного керування процесом формування естетичного досвіду. Зокрема, важливого значення для обґрунтування гіпотези дослідження набуло розуміння естетичного виховання у фольклорному колективі як складного діалектичного процесу розвитку творчих здібностей учня, а естетичного досвіду—як духовно-інтегративної якості особистості, що формується в ньому.

Методи та організація дослідження.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів теоретичного та експериментально-емпіричного рівнів. До першої групи належать методи теоретичного аналізу і синтезу, абстрагування й ідеалізації, моделювання і конкретизації теоретичного знання. Ці методи сприяли осмисленню сутності естетичного досвіду, створенню педагогічної моделі процесу його формування, розкриттю основ керування цим процесом.

Другу групу утворюють такі методи, як: педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, індивідуальні та групові бесіди, письмові завдання, ранжування, вивчення документації, дослідно-експериментальна робота, що включала констатувачий та формуючий експерименти, статистичне опрацювання результатів дослідження.

Дослідження проводилось протягом 1991-1995 рр. і охоплювало три умовних етапи науково-педагогічного пошуку.

Перший етап визначається теоретичним осмисленням філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури, формуванням і уточненням гіпотези, конкретизацією завдань, вибором методів дослідження. Одночасно проводились цілеспрямовані спостереження за процесом формування естетичного досвіду в практиці, вивчався досвід роботи шкіл, були визначені вихідні позиції, програма і методика експериментальної частини.

На другому етапі проводився констатувачий експеримент,

метою якого було визначення рівнів сформованості естетичного досвіду учнів в природних умовах діяльності фольклорних колективів загальноосвітніх шкіл різних регіонів України і створення передумов для розробки методики формування естетичного досвіду.

На третьому етапі на основі теоретичного аналізу та здобутих в констатуючому експерименті результатів було здійснено теоретичну розробку педагогічної моделі процесу формування естетичного досвіду школярів у фольклорних колективах та його програму, практичну перевірку їх ефективності в умовах формуючого експерименту та аналіз результатів дослідження. Математична обробка та якісна інтерпретація основних результатів дослідження дали підставу для висновку про ефективність запропонованого варіанту роботи, спрямованого на формування естетичного досвіду школярів.

Дослідженням було охоплено 615 учасників вісімнадцяти фольклорних колективів Вінницької, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Миколаївської, Одеської та Тернопільської областей.

Наукове новизна дослідження полягає у науковому обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці авторського варіанту процесу формування естетичного досвіду старшокласників.

Теоретичне значення дослідження складає поглиблення розуміння естетичного досвіду як основи естетичної діяльності учнів: педагогічна інтерпретація поняття "естетичний досвід", а також теоретичне обґрунтування структури цього утворення, що включає гносеологічний, операційний та діяльно-творчий компоненти; визначення педагогічних детермінант, які зумовлюють ефективність формування естетичного досвіду старшокласників.

Практичне значення дослідження полягає у виробленні системи роботи та програми формування естетичного досвіду старшокласників у фольклорних колективах Івано-Франківщини, які забезпечують можливість цілеспрямованого впливу на удосконалення і

розвиток їх естетичної діяльності, а також її запровадження у практику організації фольклорних колективів у школах. Теоретичні та методичні матеріали дослідження можуть бути використані для розробки спецкурсів та практикумів з методики музичного виховання в школі для педагогічних вузів та інститутів післядипломної освіти педагогічних працівників.

Обґрунтованість та вірогідність наукових результатів, висновків та рекомендацій забезпечується опором на наукову методологію та теоретичний аналіз вихідних позицій; репрезентативністю вибірки; використанням сукупності методів науково-педагогічного пошуку, адекватних завданням дослідження; результатами кількісної обробки та якісної інтерпретації одержаних експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження здійснювалася у процесі дослідно-експериментальної роботи у фольклорних колективах загальноосвітніх шкіл с.Підвисоке Снятинського та с.Ковалівка Коломийського районів Івано-Франківської області, що проводилась автором спільно з керівниками цих колективів; шляхом використання матеріалів дослідження у практиці професійної підготовки студентів Прикарпатського університету ім.В.Стефаника та в курсі лекцій, які читає автор слухачам обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників протягом 1992-1996 рр.; а також через публікацію матеріалів, що відображають основні теоретичні та практичні положення дисертації.

Основні положення дослідження висвітлювались на міжнародних науково-практичних конференціях /м.Київ, 1993, 1994/, Першому світовому конгресі гуцулів /м.Івано-Франківськ, 1993/, всеукраїнських педагогічних читаннях /м.Херсон, 1993/, науково-практичних конференціях /м.Суми, 1992; м.Івано-Франківськ, 1992-1996; м.Тернопіль, 1994/.

звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Прикарпатського університету /1992-1996/, засіданнях лабораторії естетичного виховання Інституту педагогіки АПН України, кафедри загальної педагогіки, співів та диригування Прикарпатського університету ім. В.С.Стефаника.

На захист виносять ся :

- педагогічна інтерпретація естетичного досвіду учасників фольклорних колективів як складного духовно-інтегративного утворення, що є процесом і результатом зумовленої естетичною потребою діяльності, і відображенням у ній естетичного змісту ідей, образів і явищ фольклору; структуру цього досвіду складають гносеологічний, операційний та діяльно-творчий компоненти;
- система роботи, спрямована на формування особистісного естетичного досвіду учасників фольклорних колективів, що забезпечує зацікавлення фольклорним матеріалом, його активне сприймання, актуалізацію емоційно-чуттєвої сфери, систематизацію знань про народну творчість, визначення категорій естетики, виражених у фольклорних творах, залучення їх до творчої музично-фольклорної діяльності;
- педагогічна модель процесу формування естетичного досвіду старшокласників, що включає проєктувальний, конструктивний, організаційний та підсумковий етапи.

Ст р у к т у р а р о б о т и : дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, бібліографії, тринадцяти таблиць, двох малюнків та восьми додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, завдання і методи дослідження; обґрунтовано вірогідність і розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію.

У першому розділі - "Формування естетичного досвіду старшокласників у фольклорних колективах як педагогічна проблема" - розкрито сутність поняття "естетичний досвід"; визначено його складники; розглянуто теоретичні підходи щодо досліджуваної проблеми у філософії, педагогіці, психології, мистецтвознавстві; виявлено значення фольклору як ефективного засобу формування особистісного естетичного досвіду; досліджено стан проблеми в педагогіці та практичній діяльності шкільних фольклорних колективів.

У другому розділі - "Шляхи формування естетичного досвіду учнів старших класів" - обгрунтовано педагогічну модель та етапність процесу формування естетичного досвіду в умовах музично-фольклорної діяльності, експериментально перевірено її ефективність; викладено перебіг і результати формуючої дослідно-експериментальної роботи.

У висновках підведено підсумки дослідження, визначено значення та практичну цінність отриманих результатів; подано перспективи подальшої розробки проблеми формування естетичного досвіду.

x x x

Коли постає необхідність підвищення уваги до освіти та культури, проблем естетичного виховання особистості, недооцінка теоретичного осмислення змісту виявів естетичного і, зокрема, музичного виховання, зумовлюють тенденцію розриву між виховним потенціалом народного мистецтва та реальним використанням його впливу на молоду людину, між естетичним досвідом народу, втіленим у різних жанрах фольклору і естетичним досвідом окремої особистості. Формування індивідуального естетичного досвіду є необхідною умовою розвитку на цій основі духовної культури особистості.

Категорія "естетичний досвід" розглядається в чуттєвому, теоретичному і прагматичному аспектах. Сучасні вчені подають його як складне багатогранне явище, набуте як в життєвій, так і естетичній

практиці. В основу дослідження покладено концепцію І.Зязина про діяльнісний підхід, що дає можливість розглядати естетичний досвід як форму вияву і спосіб реалізації діяльничої сутності людини. Основними складниками цього досвіду вчений вважає потреби, емоції, почуття, смаки, ідеали. Центральною ланкою процесу формування естетичного досвіду виступає розвиток мотиваційної сфери особистості, особливо естетичних потреб, які стають головним чинником, передумовою формування досвіду. У науковій літературі існують різні підходи до тлумачення естетичних потреб. Найбільш повним є трактування їх як зацікавленості людини в естетичних цінностях, прагнення духовного вдосконалення, вихідний момент освоєння і творення естетичного людиною в різноманітних формах діяльності і, насамперед, в діяльності художній, в мистецтві, де естетичне начало виражається в найбільш концентрованому вигляді.

Фольклор трактується вченими як сукупність усних, письмових, пісенних, музично-хореографічних, ігрових та драматичних форм народної творчості. В ньому закладена основа для повноцінного формування естетичного досвіду різновидами музично-фольклорної діяльності.

Узагальнюючи підходи до тлумачення естетичного досвіду та його складників, зокрема, положення Т.Завадської, враховуючи специфіку його формування засобами фольклору, можна інтерпретувати його як складне духовно-інтегративне утворення, що є процесом і результатом діяльності старшокласників, зумовленої естетичною потребою і відображенням в ній естетичного змісту ідей, образів та явищ фольклору. Структуру цього досвіду складають: гносеологічний, операційний та діяльно-творчий компоненти.

Гносеологічний розкриває зміст і спрямованість естетичних потреб, інтересів, переваг учнів, а також обсяг їх фольклорно-естетичних знань. Операційний - характеризує їх узагальнені та спеціалізовані

ні уміння і навички. Діяльно-творчий розкриває особливості сприймання фольклорних творів, здатність до інтерпретації, імпровізації та композиції, запису, збереження і пропагування фольклорної спадщини.

Закономірності й особливості естетичної діяльності, в яку включена вся система особистості старшокласника, стали основою для розробки комплексного критерію сформованості естетичного досвіду. Його ознаки включають сформованість мотиваційної сфери, особливо естетичних потреб; обсяг теоретичних знань і практичних умінь з фольклору; здатність до визначення естетичних категорій, що виражені у народній музично-пісенній творчості; розвиненість узагальнених та спеціалізованих умінь і навичок; творчий розвиток учнів. Кожна з ознак передбачає певні види їх вияву.

У відповідності до комплексного критерію здійснено педагогічне діагностування естетичного досвіду учасників фольклорних колективів і визначена загальна якісна характеристика рівнів його сформованості.

Інформаційно-репродуктивний рівень передбачає емоційно-епізодичний характер інтересу до фольклору, незначний обсяг знань з фольклору й естетики, невисокий рівень сформованості узагальнених та спеціалізованих умінь та навичок, чуттєво-предметний зміст сприймання, відмову від спроб імпровізації музики. Цей рівень було зафіксовано у 19,3% учасників.

Репродуктивно-діяльний рівень властивий 23,0% учнів. Виявляючи певний інтерес до фольклору, вони висловлюють бажання більше знати про нього, читають фольклористичну літературу. Маючи певні знання жанрів фольклору, учні цього рівня припускаються неточностей при віднесенні творів до певного жанру, помиляються у визначенні естетичних категорій, виражених у фольклорних творах, неточно наводять приклади пісень, де ці категорії виражені

яскраво. Володіючи узагальненими та спеціалізованими уміннями та навичками, старшкласники добре відтворюють ритмічний малюнок твору, виконують народні пісні, прагнуть складати власні музичні твори. Проте творчий розвиток цих учасників обмежується сферою сприймання фольклору, яке змінюється від безпосередньо-емоційного до розумово-оцінного. Вони записують фольклорну спадщину, пропагуючи та репродукуючи її без змін, інтерпретацій.

До операційно-творчого рівня сформованості естетичного досвіду належить 57,7% учасників колективів, що мають чітко виражений інтерес до фольклору, тобто сформованість мотиваційної сфери. Ці учні постійно цікавляться і добре знають різні жанри народної музично-пісенної творчості, висловлюють бажання більше знати про них, постійно читають фольклористичну літературу. Про високий рівень сформованості їх естетичних потреб свідчить постійне відвідування занять колективу, перевага потреби естетичного удосконалення над іншими потребами. Вони правильно визначають естетичні категорії, що виражені у фольклорних творах, наводять приклади пісень, де вони виявляються особливо яскраво. Володіючи розвиненими та спеціалізованими уміннями та навичками, чисто інтонують народні пісні, повно відтворюють фольклорні твори в органічній єдності співу, хореографії, гри та драматичного елемента. Творчий розвиток учасників цього рівня характеризується активністю сприймання, адекватністю емоційного відгуку на естетичний зміст твору, вмінням співставити образно-слухове уявлення з його образами, добре розвиненими інтерпретаційно-імпрізаційними вміннями. Учні складають власні музичні твори, постійно збирають і пропагують фольклорну спадщину.

Констатууючий експеримент показав, що естетичний досвід значної кількості учасників фольклорних колективів знаходиться на високому рівні, а це свідчить про ретельний їх відбір до колективу та нама-

гання проводити належну роботу з ними. Разом з тим, у великої кількості учнів /43,3%/ зафіксовано середній та низький рівень сформованості естетичного досвіду, що може бути резервом для подальшої роботи.

Результати аналізу науково-теоретичної літератури та констатуючого експерименту послужили вихідними даними для розробки педагогічної моделі процесу формування естетичного досвіду.

Виходячи з багатоскладового, динамічного характеру естетичного досвіду учасників фольклорних колективів здійснений вибір сукупності засобів та форм, які забезпечували розвиток усіх його компонентів: визначена поетапність організації процесу його формування та наступності навчально-виховних дій.

На проєктувальному етапі відбувається визначення цілей і завдань. Засобом педагогічного цілеутворення є перспективне моделювання духовних якостей особистості учня, зокрема, його віртуального естетичного досвіду, формування якого є метою навчально-виховного процесу.

К о н с т р у в а н н я змісту навчально-виховного матеріалу – наступний етап педагогічного моделювання. Зміст матеріалу є своєюрідною моделлю тих знань, умінь і навичок, якими повинен оволодіти школяр. У дисертації доведено, що розробляючи зміст програми формування естетичного досвіду, необхідно забезпечити відбір такого фольклорного матеріалу, методів і форм організації навчання і виховання, які відповідали б естетичним потребам учнів, враховували об'єктивні і суб'єктивні чинники та педагогічні детермінанти, тісно пов'язані із структурою цього інтегративного утворення.

Основним етапом педагогічного моделювання є о р г а н і з а ц і й н и й, на якому відбувається практична реалізація спланованого на попередніх етапах. Тільки приведення в дію всієї системи форму-

вання естетичного досвіду школярів та забезпечення ефективності всіх чинників, забезпечить досягнення запланованого результату. Організація цілеспрямованої, системної роботи, що об'єднує різні види музично-фольклорної діяльності, є визначальним моментом у процесі педагогічного керівництва формуванням естетичного досвіду.

Педагогічна організація процесу формування естетичного досвіду старшокласників передбачає інтегроване використання різноманітних видів естетичної діяльності /сприймання, інтерпретація, імпровізація, складання творів, збереження і пропагування фольклорної спадщини/, і, таким чином, забезпечує ефективність формування особистісного естетичного досвіду, що виявляється у творчій активності, здатності до осмислення і самостійної постановки завдання, планування змісту та засобів реалізації художньо-творчої концепції. Засобами активізації творчої діяльності школярів у фольклорних колективах є новизна матеріалу, його зв'язок з іншими видами мистецтва, створення проблемних ситуацій, що спонукають їх до активності/групові дискусії, проблемні запитання, "захист творчих ідей"/, різні види ігрової діяльності, поєднання колективних та індивідуальних завдань, фольклорно-ігрові традиції, організація спілкування школярів, як особливий вид взаємодії, емоційний фон заняття.

На заключному підсумковому етапі педагогічного моделювання оцінюється сформований естетичний досвід школярів, їх здобутки у навчанні, вихованні і розвитку, які залежали від ефективності процесу формування, тобто забезпечення процесуальної функціональності педагогічної моделі. має забезпечити високий рівень сформованості естетичного досвіду учасників фольклорних колективів.

Розроблена автором система роботи, спрямована на формування естетичного досвіду школярів, була предметом експериментальної апробації у фольклорних колективах загальноосвітніх шкіл с.Підви-

соке Снятинського та с.Ковалівка Коломийського районів Івано-Франківської області. Формуючий експеримент проводився в умовах природного перебігу навчально-виховного процесу.

Формуюча дослідно-експериментальна робота здійснювалась за спеціально розробленою програмою. Зміст її практичної частини, ґрунтуючись на принципах педагогіки та народознавства, передбачав надання учням відповідного обсягу знань з фольклору та естетики, формування необхідних для здійснення музично-фольклорних видів діяльності умінь і навичок. Програма передбачала річний /макро/ та місячний /мікро/ цикли діяльності, тісно пов'язувалась із народним календарем та відповідними жанрами фольклору. Таким чином, здійснювалась реалізація принципу забезпечення навчання з життям.

У процесі формування естетичного досвіду використовувались різні види музично-фольклорної діяльності: пізнавальна-засвоєння знань, формування умінь і навичок у сфері фольклору та естетики через сприймання, творення і виконання музичних творів; виконавська-виконання, пропагування, продукування фольклорних зразків, власних творів; творча-створення власних творів, творчих концепцій виконання творів на основі канонічно-імпровізаційних особливостей фольклору; організаційно-творча-участь в організації та проведенні народно-обрядових дійств, фольклорних експедицій, формуванні репертуару; пошуково-дослідницька-збір, фіксація, обробка творів фольклору, оформлення результатів, матеріалів дослідницької роботи.

Знання, які учні здобували на заняттях, самостійно підкріплювались додатковими відомостями з різних інформаційних джерел. Значне місце при цьому відводилось самостійній роботі учнів, зміст і вимоги до неї поетапно ускладнювались. Виконання учнями різних видів самостійної роботи /підготовка рефератів, розповідей, бесід, диспутів, збирання і запис фольклору, оформлення альбомів за результатами

фольклорних експедицій, створення художньо-творчих концепцій виконання пісень, написання власних творів, підготовка ролей, ескізів костюмів, декорацій, обговорення фольклористичної літератури, реферування журналів, створення сценарних планів / забезпечило зворотній зв'язок і контроль за процесом формування естетичного досвіду.

Робота, організована на таких засадах, забезпечувала старшокласникам набуття комплексу знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення музично-фольклорної діяльності у колективі, сприяла формуванню їх естетичних потреб, а отже - і естетичного досвіду.

Підведення підсумків проведеної експериментальної роботи здійснювалось шляхом порівняльного аналізу рівнів сформованості естетичного досвіду, його компонентів та мотиваційної сфери експериментального контингенту на початку, в середині та наприкінці формуючого експерименту. Співставлення даних перебігу експериментальної роботи дозволило простежити вплив запропонованої методики на формування естетичного досвіду учасників фольклорних колективів. Результати підсумкового зрізу дозволили констатувати якісні зміни кожного із структурних компонентів естетичного досвіду учасників експерименту. Кількісне співвідношення між учасниками фольклорних колективів на трьох етапах експериментальної роботи наведено в таблиці I. У результаті експерименту зменшилась кількість учнів із інформаційно-репродуктивним /на II,9%/ та репродуктивно-діяльним /на 3,6%/ і значно збільшилась з операційно-творчим /на 16,5%/ рівнями сформованості цієї інтегрованої якості.

Таким чином, результати, одержані внаслідок формуючої дослідно-експериментальної роботи та їх аналіз, підтвердили робочу гіпотезу і дали можливість сформулювати основні висновки:

I. Естетичний досвід учасників фольклорних колективів є складним духовно-інтегративним утворенням, процесом і результатом

Таблиця I

Динаміка змін рівнів сформованості естетичного досвіду старшокласників експериментальних груп /109 учнів/

Рівні сформованості естетичного досвіду учасників експерименту	Учасники експериментального варіанту роботи					
	На початку експерименту		В середині експерименту		Під кінець експерименту	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Інформаційно-репродуктивний	20	18,3	14	12,8	7	6,4
Репродуктивно-діяльний	28	25,7	27	24,8	23	22,1
Операційно-творчий	61	56,0	68	62,4	79	72,5

зумовленої естетичною потребою діяльності старшокласників і відображенням у ній естетичного змісту ідей, образів і явищ фольклору.

2. Процесуально-динамічна сторона естетичного досвіду є взаємозв'язком системи знань з фольклору й естетики, сукупності умінь і навичок музично-фольклорної діяльності, творчого розвитку старшокласників.

3. Діяльнісний підхід дозволив виявити функціональну сторону формування естетичного досвіду учасників фольклорних колективів, неодмінною умовою якої є творча активність, а також визначити й обґрунтувати структуру цього досвіду, що включає гносеологічний, операційний та діяльно-творчий компоненти.

4. Передумовою, джерелом і сферою вияву естетичного досвіду

є музично-фольклорна діяльність, а провідною позицією в цьому процесі є естетичні потреби. Рівень розвитку естетичних потреб, які складають основу мотиваційної сфери естетичного досвіду, є одночасно умовою формування цього досвіду і показником його сформованості.

5. Система роботи, що здатна забезпечити формування естетичного досвіду школярів у діяльності фольклорних колективів, включає педагогічну модель та програму реалізації цього процесу. Реалізація педагогічної моделі передбачає проєктувальний, конструктивний, організаційний та підсумковий етапи.

6. Результати експериментальної роботи підтвердили ефективність авторського варіанту роботи з формування естетичного досвіду учасників фольклорних колективів, що максимально враховував характер естетичних потреб учнів та застосування адекватних педагогічних засобів, поетапну реалізацію навчально-виховного процесу у фольклорному колективі, реалізацію принципів системності і забезпечення єдності виховання і самовиховання старшокласників.

Проблема формування естетичного досвіду учасників фольклорних колективів не вичерпується цим дисертаційним дослідженням. Подальшої розробки та спеціального вивчення потребують такі питання, як: взаємовплив соціальних і педагогічних факторів, що регулюють формування естетичного досвіду особистості; ролі педагога і самовиховання у формуванні цієї інтегративної якості особистості; особливості його формування у сімейному вихованні засобами різних видів народного мистецтва; підготовка керівників фольклорних колективів до здійснення процесу формування особистісного естетичного досвіду засобами народної музично-пісенної творчості.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Використання педагогічної спадщини Григорія Сковороди в розвитку сучасної національної школи //Григорій Сковорода і сучасність: Тези доповідей наук.-практ. конф.,присв.279-річчю від дня народження Григорія Сковороди.-Івано-Франківськ,1992.-С.60-61.

2. Вплив Запорізької Січі на музичне життя України //500-річчя Українського козацтва і Галичина: Матеріали міжвуз.наук.-практ. конф.-Івано-Франківськ,1992.-С.113-115.

3. Вивчення хорової творчості М.В.Лисенка на музично-педагогічному факультеті//Вивчення життя і творчості М.В.Лисенка в школі і вузі: Матод. рекомендації.-С.чми,1992.-С.53-55.

4. Музика її душі //Світ ідей Ольги Кобилянської:Матеріали Всеукр.наук. конф.,присв.130-річчю від дня народження Ольги Кобилянської.-Івано-Франківськ,1993.-С.67-69.

5. Культурні традиції Гуцульщини в діяльності дитячих фольклорних колективів//Гуцульщина: перспективи її соціально-економ. і духовного розвитку в незалежній Україні:Матеріали наук.конф. Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17-18 серпня 1993.-Івано-Франківськ,1994.-С:136-139.

6. До проблеми творчого потенціалу фольклору /на матеріалі діяльності фольклорних колективів старшокласників //Талановита особистість:сім'я, школа, держава: Тези допов. та виступів на Міжнар. наук.-практ.конф.11-15 травня у Києві.-Київ,1994.-Т.І.-С.122-124.

7. До проблеми формування естетичного досвіду старшокласників у фольклорних колективах //Духовні скарби укр.народу в житті молоді:36.ст. та м-лів наук.-практ. конф.,присв.5-річчю тернопільського товариства "Вертеп".-Тернопіль,1994.-С.164-166.

8.Вивчення української народної пісні в дитячій хоровій студії: методичні рекомендації.-Івано-Франківськ,1994.-29 с./у співавторстві/.

9. Повік не зів'яне "Первоцвіт": збірка хорових творів з репертуару народного самодіяльного хору "Первоцвіт" народного дому с.Микитинці.-Івано-Франківськ,1994.-85 с..

10. Українознавство:стандарт навчально-інтегративного курсу //Українознавство. Вісник Київського у-ту ім.Тараса Шевченка, вип. I, 1994.-С.87-158 /у співавторстві/.

11. Естетичне виховання учнів засобами українознавства //Українське народознавство і проблеми виховання учнів:Матеріали Всеукраїнської наук.-практ.конф.10-12 жовтня 1995р.-Івано-Франківськ, 1995.-Ч.II.-С.38-41.

12. Українознавство:стандарт навчально-інтегративного курсу //Українознавство:Концепції, програми, документи.-К.,1995.-С.81-198 /у співавторстві/.

13. Педагогічні детермінанти формування естетичного досвіду школярів у фольклорних колективах //Музика в системі художньо-естетичної освіти молоді: Матеріали.Всеукр.наук.-практ.конф.-Івано-Франківськ,1995.-С.25-27 / у співавторстві/.

14. Деякі проблеми естетичного виховання молоді в педагогічній спадщині С.Русової та С.Сірополка //Ідеї національної школи у педагогічній спадщині Софії Русової та Степана Сірополка: Матеріали Всеукр. наук.-практ.конф.-Івано-Франківськ,1996.-С.63-64.

Карась А.В. Формирование эстетического опыта старшеклассников в фольклорных коллективах: Дисс.на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01- теория и история педагогики /Институт педагогики АПН Украины.-Киев,1996.

Защищается рукопись диссертации и 14 печатных работ.

Рассмотрена педагогическая интерпретация содержания эстетического опыта участников фольклорных коллективов как сложного духовно-интегра-

ционного образования, являющееся процессом и результатом их эстетической деятельности, обусловленной эстетической потребностью. В результате исследования теоретически обоснована и экспериментально проверена педагогическая модель процесса формирования эстетического опыта старшекласников в музыкально-фольклорной деятельности. Разработана и внедрена программа формирования эстетического опыта учащихся в фольклорных коллективах.

Karas A.Y. The Subject. The Aesthetic Experience Formation of Senior Pupils in Folk-lore Groups; The dissertation thesis and 14 edited works are submitted for a candidate degree on speciality 13.00.01- Theory and History of Pedagogics /Institute of Pedagogics of the Academy of pedagogical sciences of Ukraine.-Kiev, 1996.

The Thesis gives pedagogical interpretation of the matter of aesthetic experience of folk-lore groups participants as a multy-side spiritual phenomenon and the result of their aesthetic activity conditioned by the aesthetic necessity.

As a result of the research a pedagogical model of the process of the aesthetic experience formation of senior pupils in musical-folk-lore activities was theoretically grounded and experimentally tested.

Besides a programm of the aesthetic experience formation of pupils in folk-lore groups has been worked out.

Ключові слова: естетичний досвід, фольклор, естетична потреба, музично-фольклорна діяльність, педагогічна модель.

Handwritten signature

U38896

A 35.464

AB 35.464